

University of Groningen

A Bocskai-korona és -koronázás mítosza

Teszelszky, Roger

Published in:

Confessio : a Magyarországi Református Egyház figyelője

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Teszelszky, R. (2006). A Bocskai-korona és -koronázás mítosza. *Confessio : a Magyarországi Református Egyház figyelője*, 30(3), 54-59.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Teszelszky Kees

A Bocskai-korona és koronázás mítosza

Bocskai jelentős alakja a magyar történelemnek. Nem csoda, ha személyéhez több-kevesebb legenda, mítosz is fűződik. Különleges helyzeténél fogva kulcsfigurának tekinthetjük a magyar protestáns közösségek számára, valamint ő volt az első Közép-Európában, aki felkelést vezetett a Habsburgok ellen. Habár rengeteg tanulmány született róla a mai napig, kevésbé ismert, hogyan is alakította saját imázsát a XVII. században, hogyan próbálta legitimálni politikai döntéseit, érveit.

A Bocskai felkelés egyik csúcspontjának tekinthetjük Bocskai megkoronázását. Ez az esemény hosszas tárgyalások és előkészületek után 1605. november 11-én a Pest melletti Rákosmezőn következett be. A törököktől kapott korona elfogadása, a ceremónia részleteinek leírása, magyarázata olyan kérdéseket, problémákat vet fel, amelyekkel érdemes közelebbről is megismerkedni.¹

Az eseménnyel kapcsolatban legtöbbet idézett szerző Bocskai udvari történetírója, a humanista *Bocatius* János, aki a következőket írja: Az ünnepség után Lalla Mehmed nagyvezír az Oszmán Birodalom nevében ráhelyezett egy a törökök által adományozott koronát Bocskai fejére. Bocskai ezt megköszönte, de a koronával járó méltóságot visszautasította, majd közölte, hogy ezt a koronát nem királyi koronának tekinti, hanem a szultán ajándékának.²

Az elutasítás jelentősége a Bocskai-felkelésről szóló modernkori történetírásban sok figyelmet kapott. A történészek általában a korabeli politikai helyzettel magyarázták Bocskai tettét.³ A törökök által adományozott korona magyar királyi koronaként történő elfogadása diplomáciai bonyodalmakhoz vezetett volna. Az erdélyi fejedelem nem tudott másként tenni, mint hogy elutasította a királyi méltóságot, hiszen a Habsburg császár úgysem mondott volna le a magyar trónról. Egy ilyen jellegű provokáció végzetes szakadáshoz vezethetett volna Bocskai és hívei, valamint a Habsburg Birodalom és Európa többi része között.⁴

A szakirodalomban a szerzők a koronaátadás egyetlen forrásra hagyatkoznak, ami nem más, mint *Bocatius* leírása. A szöveg hitelességét tudomásom szerint eddig senki nem kérdőjelezte meg, sőt kritikával sem illette. Egy ilyen fajta elemzésre azonban szükség lenne, mert a szöveg igen lényeges a Bocskai-felkelés politikai következményeinek megértése szempontjából. Ha ugyanis Bocskai nem utasította el a királyi hatalmat, és nem mondta el az említett szöveget, akkor ennek az eseménynek a politikai elemzése nem hitelesek. Így azután lehetségessé válik, hogy nem annyira Bocskai koronázás alatti tette, mint inkább *Bocatius* leírása volt meghatározó a későbbi politikai magyarázatokban.

A kutató számára a legizgalmasabb kérdés, hogyan lehet bebizonyítani vagy kizárni, hogy Bocskai szimbolikus tette és jelentőségteljes szavai csak Bocatius képzeletének szüleményei voltak. Tanulmányomban néhány érv alapján azt próbálom bemutatni, hogy a korona méltóságának Bocskai által történő elutasítása csupán politikai képzelgés volt, amelyet Bocatius hívott életre leírásában. A fikció életre keltésének az volt a célja, hogy a Bocskai-felkelést a magyar királyság Habsburg uralkodójának királyi hatalmával szemben törvényesítse, egyúttal pedig aláássa Rudolf királyságának jogszerűségét. A továbbiakban Bocatius művének néhány specifikus ismertetőjegyét veszem sorra, és ezeket vizsgálom meg közelebbről. Majd a továbbiakban a szöveget összehasonlítom ennek az időszaknak egy másik fontos politikai írásával, a Szerencsi Kiáltvánnyal.

Bocatius úgy mutatta be a királyi méltóság elutasítását, mint Bocskai a szultánnal szembeni bátor tettet. A törökök szempontjából sem a koronázásnak, sem a feltételezett elutasításnak nem volt politikai jelentősége. A hatalmat és hatalomátadást jelképező korona és koronázási ceremónia ismeretlennek számított a török politikai kultúrában, hiszen ezek keresztény szimbólumok és szertartások voltak. Amikor Bocskai elfogadta a törökök által adományozott koronát, a szultán szemében annak vazallusává vált, függetlenül attól, hogy Bocskai elutasította-e a királyi hatalmat vagy sem. Ez többek között egy korabeli török forrásból derül ki, amelyben a korona odaajándékozását a következőképpen írják le: „*My illustrious padisah, since last year two times as a sign of grace were sent to the slave king Bocskai sumptuous kaftans and jewelled swords and daggers and wonderful horses and the crown belonging [only] to kings which they call krona.*”⁵

A királyi méltóság feltételezett elutasításának ellenére Bocskait a törökök a koronázás után királynak tekintették, ahogy ez az előző forrásból és Ali budai pasa 1605-ben Bocskaihoz írt leveléből kitűnik: „*Az mi hatalmas Császárunk akár Botskay István király eo Felsegett, s akár az Magyar urakath, akár az Magyar Országoth szárniay alá vödde, és nagy fogadást tőth.*”⁶

Vizsgáljuk meg a következő szövegrészletet! Bocatius azt írta, hogy Bocskai az ünnepélyes szertartás alatt felszólította a jelenlevőket, ‘hogy mi ne csak emlékezzünk ezekre, hanem egyúttal tanúskodjunk is mellette’.⁷ Amennyiben Bocskai politikai üzenetét csakugyan szavakba foglalta és ez az üzenet valóban olyan fontos volt, akkor ez valószínűleg más tudósításban is fellelhető. Két másik szemtanútól naplórészletek maradtak fenn a korona átadásáról. Az első Bocskai politikai jobbkezetől, *Homonnai Drugeth* Bálinttól származik, a második pedig az erdélyi fejedelem tanácsadójától és lelkipásztortól, *Alvinczi* Pétertől.⁸ Alvinczi írásának valóságtartalmát a következőkkel erősíti: “*olyat írok, amit magam láttam*”.⁹

Egyik szerző sem írt Bocskai elutasításáról, és nem is idézett tőle. Ha Bocskainak ez a királyság elutasításáról szóló beszéde még legfontosabb tanácsadójának naplójából is hiányzik, akkor igencsak megkérdőjelezhető, hogy valaha mondott-e ilyet.

Másik lehetséges magyarázat, hogy Bocatius leírása a nagyközönség számára készült politikai célzattal, ellentétben a személyes naplójegyzetekkel, amelyeknek nem feltétlenül kellett üzenetet hordozniuk.

A kérdés a továbbiakban az, hogy mi volt Bocatius politikai üzenete és milyen réteget célzott meg. Az üzenet világossá válik, ha szövegét összehasonlítjuk a Szerencsi Kiáltvánnyal. Ez a manifestum 1605 áprilisa és júliusa között, a szerencsi országgyűlés idején keletkezett. Teljes címe: A Bocskai-párti magyarság kiáltványa Európához, véd- és vádirata *Rudolf* kormánya és személye ellen, a szerencsi gyűlés megbízásából szerkesztve.¹⁰ A szerencsi országgyűlést a Bocskai-felkelés jogszerűségének, valamint a magyarországi rendek *Rudolf* elleni egyesítésének jegyében hívták össze. Az Észak-Magyarországról, Erdélyből és Magyarország Habsburg uralom alá eső részéből összegyűlt rendek ekkor választották Bocskait Magyarország fejedelmévé. A Szerencsi Kiáltvány tartalma magában foglalja a fejedelem esküszövegét: „*magyarországi híveinek törvényeit és szabadságát, amelyeket a rendek akaratával és beleegyezésével fogadtak el, tiszteletben tartja*”.¹¹ Bocskai ezzel a választással hívei kezébe helyezte a törvényességet, ígéretével pedig vállalta, hogy megválasztott fejedelemként megvédelmezi a magyar rendek azon

szabadságát és törvényeit, amelyeket a törvényes király megsértett.

A Szerencsi Kiáltványt Európa rendjeihez intézték. Ennek a kiáltványnak a szerzője Bocskai kancellárja, *Káthay* Mihály volt, aki az írás elkészítésekor *Illésházy* István mágánás védelméből merített ihletet.¹² Illésházy annak a felségsértési pernek volt a vádlottja, amelyet Rudolf császár kezdeményezett ellene 1600-ban, mivel Illésházy bizonyítékai alapján Rudolf királyi hatalmának jogszerűségét vonta kétségbe.

A Szerencsi Kiáltvány legfontosabb pontjait a továbbiakban ismertetem. A magyar királyság Európában a kereszténység védőbástyájának szerepét töltötte be. Ahhoz, hogy el tudja látni ezt a feladatát, szükséges volt, hogy a magyarokat szabadon választott király kormányozza, aki alattvalói jogait és országa törvényeit tiszteletben tartja. A megválasztott király, Rudolf visszaélt hatalmával azáltal, hogy megsértette országa törvényeit, valamint alattvalói jogait és szabadságát. Mindezek felül megtámadta saját birodalmát és alattvalóit. A magyarok Rudolf fenyegetései miatt felkelést szerveztek ellene és kényszerből a törökökhöz csatlakoztak. A törökök és magyarok ezen szövetsége miatt Magyarország nem szolgált többé a kereszténység védőpajzsául, ami azzal járt, hogy Európát semmi nem védte már a törökök ellen.

A Szerencsi Kiáltványnak az a politikai üzenete, hogy a törvényesen megválasztott király, Rudolf elleni Bocskai-felkelés jogos volt. A magyarok arra kérték fel az európai rendeket, hogy járjanak közben Rudolfnál, valamilyen módon követeljék, kényszerítsék az uralkodót az ország szabadságának és jogainak helyreállítására, valamint a törvények tiszteletben tartására. A Szerencsi Kiáltvány ezen politikai üzenetét dolgozta át Bocatius a koronázás leírásakor az alábbi módon. Szövegében egy nagyvezír szónoklatát idézte, aki magyar hallgatóság előtt beszélt a törökök és magyarok közötti szövetségről. Bocatius azt állította, hogy csak részben értette a török nagyvezír érvelését.¹³ Ennek ellenére vagy talán éppen ezért az ő szájába adta azokat a sérelemeket, amelyeket a magyarok a Szerencsi Kiáltványban Európa rendjeihez intézték. A két szöveg szerkezete és tartalma feltűnően hasonlít egymásra.

A török nagyvezír beszéde valószínűleg csupán a képzelet szüleménye volt és csak azért jött létre, hogy a Szerencsi Kiáltvány politikai üzenetét megerősítse. A magyarok a kiáltványban összefoglalt fenyegető szavai a nagyvezír elmondásában váltak valósággá a Rákosmezőn.

A nagyvezír beszédének megírásakor Bocatius ügyelt arra is, hogy a „szerep” – török előjáró – reális legyen. Így amellet, hogy rossz színben tüntette fel Rudolf magyarországi uralmát, felsorolta azokat az előnyöket is, amelyeket a magyar-török egyesítés hozhat magával.

A Szerencsi Kiáltvány felépítéséhez hasonló módon a nagyvezír is azzal a megállapítással kezdte beszédét, hogy a török uralom Erdélyben egyfajta virágkor volt, főleg ahhoz a pusztításhoz képest, amit röviddel azelőtt ugyanazon a területen a Habsburgok végeztek.

Ezután tért ki a királyság védelmének kérdésére. A Habsburg és török uralom összehasonlítása alapján azt állította, hogy a németek soha nem voltak a magyarok igazi barátai, és soha nem védelmezték őket. Ezt követően a szónok rávilágít arra, hogy a török-magyar szövetség nem csupán védelmet nyújt Magyarországnak, hanem a korábbi szabadságjogokat is tiszteletben tartja majd.

Rudolf királyi esküszövegében ez a két legfontosabb elem szerepel. Ennek tükrében nem meglepő, ha a „nagyvezír” szemrehányással illette a Habsburg uralkodót, mivel megszegte koronázási esküjét. A nagyvezír azzal érvelt, hogy az oszmán uralkodók még sosem követték el azt a bűnt, hogy megszegjenek egy ígéretet vagy megállapodást, ha a másik fél tartotta magát az ígéretéhez és a feltételekhez. Szó szerint idézem a következő részt: A németeknek és királyuknak gyakori szokása az, hogy ünnepélyesen megígérnek valamit, de nem teljesítik, hogy hamisan esküsznek, csalnak, félrevezetnek.¹⁴

Ugyanezek a témák térnek vissza a Bocskai szavaiban is, melyeket megkoronázása után mondott vagy mondatott vele Bocatius. A Szerencsi Kiáltvány szerint Rudolf visszaélt királyi hatalmával, amelyet a magyar koronával történő megkoronázásakor nyert el. Bocatius szerint,

miután Bocskai fejére került a törökök által adományozott korona, a fejedelem nem akart visszaélni a helyzettel. Ezt azzal magyarázta, hogy Magyarországnak már van egy koronás királya, akit az ország törvényei és szokásai szerint választottak meg. Amíg él, addig ő a törvényes uralkodó. Bocskai semmi törvénybe ütközött nem akart tenni, és ezért fogadta el csak ajándékként a koronát.

Bocskai szimbolikus tette vagy Bocatius történetének megszületése csupán eszközül szolgált ahhoz, hogy a Szerencsi Kiáltvány politikai üzenetét megerősítse, a felkelők követeléseit megfogalmazza és a törökök politikai támogatásával a királyt arra kényszerítse, hogy az engedjen a követeléseknek.

Rudolf önkényuralmi módon gondolkodott királyi hatalmáról, amelyben a magyar rendek szabad királyválasztásának éppúgy nem volt helye, mint szabadságnak vagy a törvények tiszteletben tartásának. Bocskai a korona elutasításán keresztül megmutatta, hogy tiszteletben tartja a királyi hatalom intézményét, a magyar királyság rendjeinek szabadságát és törvényeit, ezzel együtt azonban Rudolf Habsburg uralkodó helyzetének gyengeségére is rámutatott. A felkelés ideje alatt Bocskai a rendek által választott vezetőként állt szemben ezzel a királlyal, s ebben a Rudolf-fal szembeni ellenállásban maga mögött tudta az oszmán szultán támogatását is. Ezek után nem meglepő, hogy a koronázás után a Szerencsi Kiáltvány szövege nyomtatásban is megjelent Magyarország panaszai címmel- *Querelae Hungariae...*¹⁵

Bocskai korona-elutasítása tehát nem egy merész felkelő személyes bátorságának megnyilvánulása, hanem egy ügyes politikai-stratégiai lépés, amellyel Bocskai, Bocatius pennájának segítségével a magyar királyság királyi hatalmának törvényesítésére vonatkozó látásmódját hozta nyilvánosságra. Ezzel a látásmóddal és stratégiával szabaddá tette az utat a magyar rendek számára a rendek és Rudolf közötti béketárgyalások és politikai kompromisszumkötések megkezdéséhez.

JEGYZETEK

1. Ez a cikk egy átirat része *Kees Teszelszky: De sacra corona regni Hungariae - De kroon van Hongarije en de ontwikkeling van vroegmoderne identiteit (1572-1665)* (doktori disszertáció, 2006). 111-121. – 2. *Ioannes Bocatius: Opera quae exstant omnia - Prosaica*. Szerk.: *Franciscus Csonka*, Budapest 1992 101-102. „Accipit hoc Princeps, gratias agit, deprecatur autem Coronae donatae maiestatem et cum protestatione solenni Vezerio indicata, doni et muneris se loco a potentiss[imo] Turcarum imperatore, non ad abusum accipere.” – 3. *Heinrich Marczali: Ungarisches Verfassungsrecht*, Tübingen, 1911. 11, *Angyal Zoltán: Rudolfs II. ungarische Regierung; Ursachen, Verlauf und Ergebnis des Aufstandes Bocskai*, Budapest, 1916. 84, *Benda Kálmán: A Bocskai-szabadságharc*, Budapest, 1955. 40, *Makkai László: A Bocskai-felkelés*. In: Magyarország története 1526-1686 I. Szerk.: *Pach Zsigmond Pál és R. Várkonyi Ágnes*, Budapest, 1987. 736, *A History of Hungary*. Szerk.: *Péter F. Sugar*, London és New York, 1990. 98, *Szakály Ferenc: Virágkor és hanyatlás 1440-1711*. In: Magyarok Európában II. Szerk.: *Glatz Ferenc*, Budapest, 1990, 177, *István György Tóth: Alternatives in Hungarian history in the seventeenth century*. In: *Hungarian studies*, Budapest, 2000, 173, *Paul Lendvai: The Hungarians: a Thousand Years of Victory in Defeat*. Ford.: *Ann Major*, London, 2003, 112. Kálmán Benda és Fügedi Erik, *A magyar korona regénye* (Boedapest 1979) 153-154. – 4. *Gábor Barta: Az Erdélyi Fejedelemség első korszaka (1526-1606)*. In: Erdély története I. Szerk.: *Béla Köpeczi e.a.*, Boedapest, 1987. 535. – 5. *Cengiz Orhonlu: Osmanli Tarihine Aid Belgeler*. Telhisler (1597-1607), Istanbul, 1970. 114 Köszönettel Petr Stephanek prágai orientalistának az idézet angol fordításáért. – 6. „Az mi hatalmas Császáruk akar Botskay Istvan kiraly eo Felsegett, s akar az Magiar urakath, akar az Magiar Orszagoth szarniay ala vödde, es nagy fogadast töth.” Ali Pasha, Buda helytartójának levele Bocskai Istvánhoz 1603-1617 In: *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604-1616* Szerk.: *Gustav Bayerle*, Budapest, 1991. 34. – 7. *Ioannes Bocatius* 1992 103. „Horum nos memores ac testes pariter deinceps esse voluit.” – 8. *Csonka Ferenc és Szakály Ferenc: Bocskai kíséretében a Rákosmezőn*, Budapest, 1988. 137. – 9. *Alvinczi Péter kassai prédikátor történeti följegyzései 1598-1622*. Szerk.: *Benda Kálmán*. In: *A Ráday Gyűjtemény évkönyve 1955*, Budapest, 1956. 16. – 10. *Querelae, excusationes cum protestatione Regni Hungariae praesertim partium superiorum coram Deo et tot orbe Christiana*. In: Magyar országgyűlési emlékek XI. Szerk.: *Károlyi Árpád*, Budapest, 1883. 169-184. – 11. *Károlyi Árpád* 1883. 155. – 12. *Nagy László: Ki volt a szerzője a szabadságért fegyvert fogott magyar rendek Európához intézett kiáltványának?*

In: Irodalom és ideológia a 16-17. században. Szerk.: *Varjas Béla*, Budapest, 1987. 175-185. – 13. *Ioannes Bocatius* 1992. 101. – 14. Ibidem. Magyar szöveg: *Csonka Ferenc és Szakály Ferenc* 1988. 81. – 15. *R. Várkonyi Ágnes*: A királyi Magyarország 1541-1686, Budapest, 1999. 67.